

ข้อคิดจากการศึกษาวิจัยที่สวิตเซอร์แลนด์และญี่ปุ่น

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ หลาบมาลา

ผมรับเป็นหัวหน้านักวิจัยให้สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในหัวข้อปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา โครงการวิจัยนี้มีการเดินทางไปศึกษาวิจัยที่สวิตเซอร์แลนด์ระหว่างวันที่ 26 พฤศจิกายน 2554 ถึงวันที่ 3 ธันวาคม 2554 และศึกษาวิจัยที่ญี่ปุ่นวันที่ 14-19 กุมภาพันธ์ 2555 หลังจากได้จัดทำรายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษาแล้ว ข้าพเจ้าได้คิดทบทวนเรื่องการดูงานทั้งสองประเทศทำให้ได้ข้อคิดมาเขียนดังต่อไปนี้

สวิตเซอร์แลนด์

การศึกษาที่สวิตเซอร์แลนด์ทำที่จังหวัด Thurgau เป็นจังหวัดที่พูดภาษาเยอรมัน ผู้จัดทำแผนการศึกษาดูงาน คือ Prof. Dr. Henfelberger อาจารย์ที่ Thurgau University of Education ภรรยาของท่านคือ อาจารย์สุธิดารัตน์ สอนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ข้อคิดที่ได้คือ

1. การฝึกให้เด็กพึ่งตนเองครูสวิสดำเนินการตั้งแต่ระดับอนุบาลโดยความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน ห้องเรียนอนุบาลจะตั้งอยู่กลางชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนระดับประถมศึกษาของชุมชน จึงสะดวกต่อการที่ผู้ปกครอง นำเด็กมาโรงเรียนโดยการเดิน ถ้าเด็กหกล้มผู้ปกครองจะปลอบขวัญให้ลุกขึ้นด้วยตัวเด็กเอง ไม่มีการโอบเอื้อเหมือนผู้ปกครองไทย พ่อแม่และครูจะพยายามให้เด็กเรียนรู้โดยการเล่นด้วย

ตนเอง กระบวนการฝึกให้เด็กช่วยตนเองเช่นนี้จากอนุบาลจนกระทั่งมัธยมเป็นการปลูกฝังแนวคิดการช่วยตนเอง และการพึ่งตนเองให้เด็กอย่างได้ผล ห้องเรียนเด็กอนุบาลชั้นปีที่ 1-2 จะเรียนร่วมกันเด็กโตจะช่วยเด็กเล็ก ครูจะเน้นการทำงานร่วมกันมาก จึงเป็นการฝึกการทำงานเป็นทีมแต่เยาว์วัยโดยไม่เกี่ยงระดับชั้นปี

2. การเคารพกฎและระเบียบ ถนนในเมืองที่ไปดูงานจะมีทางม้าลายให้คนข้ามทาง ถ้าหากมีคนไปยืนตรงทางม้าลาย รถต้องหยุดให้คนข้ามไปก่อนตามกฎหมาย บางครั้งผมก็เผลอไปยืนตรงทางม้าลาย รถหยุดผมก็ต้องเดินข้ามถนนเมื่อรถผ่านไปไกลแล้วจึงเดินข้ามกลับมาอีก คนขับรถเมื่อเจอไฟแดง แม้ว่าจะไม่มีรถอื่นๆ เลยก็จะหยุดจนไฟเขียวจึงขับต่อไป ผู้ปกครองและเด็กสวิสจะคุ้นเคยกับกฎจราจรเหล่านี้ดี จึงเป็นการฝึกนิสัยการเคารพกฎหมายแต่ยังเด็ก และผู้ใหญ่ก็ทำตนเป็นตัวอย่างด้วยอุบัติเหตุทางการจราจรหายากมาก คนขับรถหรือคนข้ามถนนประเภทที่เห็นไฟแดง แต่ไม่เห็นตำรวจเลยฝ่าไฟแดงหายากมาก การเคารพกฎจราจรทำให้สะดวกต่อการเดินทางและการขับรถมากความปลอดภัยก็ตามมา

3. การควบคุมค่าใช้จ่าย เด็กนักเรียนระดับมัธยมปลายขึ้นไปทุกคน จะทำบัญชีค่าใช้จ่ายจากเบียร์เลี้ยงที่ผู้ปกครองให้มาทุกวัน แล้ววิเคราะห์ว่ารายจ่ายใดควรงด รายจ่ายใดควรตัดทอน ไม่เพิ่มรายจ่ายใด หรือจะเก็บออมไว้ทำอะไรเสนอครู

ในระดับมัธยมต้นจะมีการทำบัญชีครัวเรือน เช่น ครอบครัว พ่อ-แม่ ลูก 1 คน เรียนมัธยมต้น มีรายได้เดือนละ 20,000 บาท จะใช้จ่ายค่าอะไร อย่างไรโดยเด็กต้องสืบค้นข้อมูลจริง สืบค้นราคาสินค้าอุปโภคบริโภค แล้ววางแผนงบประมาณ ครอบครัววิเคราะห์การลด การเพิ่ม การออม แล้วเสนอครู เมื่อหันมามองแม่ค้าขายอาหารข้างบ้าน กู้เงินนอกระบบมาทำอาหารขาย ไม่มีการทำบัญชี กำกับ ต้นหาย กำไรหด เจ้าหนี้ตามทวง จนกระทั่งอยู่ไม่ได้บ้าน บางที่โรงเรียนระดับประถมปลายของเราน่าจะสอนการทำบัญชี และความรู้เกี่ยวกับการเงิน (financial literacy) จนถึงระดับมัธยมปลายคู่กับเศรษฐศาสตร์บ้าง เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวันจริงๆ

4. การวางแผน การทำงานทุกอย่างต้องมีการวางแผน ชาวสวิสให้ความสำคัญกับการวางแผนมาก เด็กระดับประถมปลายขึ้นไปจะได้รับแจกสมุดปกแข็งมีชื่อว่า Lernbuch ในเอกสารฉบับนี้จะมีตารางไว้ให้เด็กกรอกข้อความว่า แต่ละชั่วโมงของวันจันทร์-ศุกร์ จะทำอะไรบ้าง (ไม่ใช่ตารางสอน) และแต่ละวันมีการกิจช่วยเหลือทางบ้านอะไรบ้าง เด็กต้องกรอกข้อมูลล่วงหน้าเป็นสัปดาห์ และส่งครูเมื่อสิ้นสัปดาห์หรืออย่างช้าวันจันทร์ของสัปดาห์ถัดไป รายการใดทำไม่ได้ต้องเขียนเหตุผลประกอบ เด็กได้ประเมินตนเอง และรู้จักตนเองดีขึ้น การวางแผนจึงเป็นนิสัยของชาวสวิสทุกคนที่ต้องทำทุกวัน

เมื่อผมไปศึกษาวิจัยที่สวิสเซอร์แลนด์ ก็ได้ Prof. Dr. Notker Helfenberger, Thurgau University of Education เป็นผู้วางแผนการดูงาน และสัมภาษณ์ ก่อนจะจัดทำแผน Prof. Dr. Helfenberger ขอข้อมูลอย่างละเอียดตั้งแต่วัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ลักษณะของหน่วยงานที่ต้องการเข้าชม ระยะ เวลา และงบประมาณที่มีต้องเหมาะกับค่าพาหนะ และอาหาร และเหมาะกับประเภทของโรงแรมที่พักด้วย เราก็น่าจะฝึกให้เด็กรวมทั้งผู้ใหญ่มีการวางแผนก่อนลงมือปฏิบัติงาน น่าจะมีประโยชน์มาก

5. การตรงต่อเวลาชาวสวิสเป็นคนค่อนข้างตรงต่อเวลามาก การเข้าพบและดูงานต้องนัดล่วงหน้า กำหนดข้อคำถามและเวลาที่จะพบไว้ชัดเจน การไปพบต้องไปถึงที่หมายก่อนเวลาเล็กน้อย ถ้าไปถึงก่อนเวลามากควรไปนั่งร้านกาแฟก่อนจนเวลานัดหมายถึงไปเคาะประตูเรียก ถ้าหากไปสายเกินเวลานัดมากกว่า 5 นาที จะไม่มีใครมารอพบต้องนัดหมายกันใหม่ เมื่อถึงเวลานัดเขาจะมานั่งรอที่ห้องรับรอง เลยเวลา 5-10 นาที ยังไม่มีใครมาเขาก็จะกลับไปทำงานตามเดิม ในกรณีที่อากาศหนาวจัดและไปถึงที่นัดหมายก่อนเวลา แต่ไม่มีร้านกาแฟให้เข้าอาศัย เมื่อไปเคาะประตูเรียกเขาก็จะรับเข้าไปข้างในอาคาร นำเราไปที่ห้องรับรอง เขาก็จะไปทำงานต่อ และให้รออยู่ตรงนั้นจนถึงเวลานัดหมายเขาจึงจะมาพูดคุยกับเรา

การตรงต่อเวลาก็ดีไปอย่าง ทำให้เราต้องวางแผนทำงานตรงเวลาและใช้เวลาให้ได้ ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การตรงต่อเวลาผู้ใหญ่สวิสจะทำเป็นตัวอย่างแก่เด็ก ไม่ใช่ผู้ใหญ่สายได้แต่เด็กสายไม่ได้

6. การฝึกหัดครูที่สวิสมีระบบการศึกษาของตนเอง 26 ระบบ คือ แต่ละจังหวัดมีระบบการศึกษาของตนเอง มีสถาบันการฝึกหัดครูของตนเอง การเข้าเป็นนักศึกษาครูค่อนข้างจะคัดสรร เพราะเงินเดือนครูสูง ความต้องการเข้าเรียนครูจึงมีมาก ครูสอนระดับอนุบาลและประถมรับผู้จบ

มัธยมปลายแต่ต้องเรียนจิตวิทยามาด้วย หลักสูตร 3 ปี ผู้ที่ต้องการเป็นครูสอนระดับมัธยมปลายต้องจบปริญญาในสาขาวิชาที่จะสอนก่อนจึงมาเรียนเพื่อรับประกาศนียบัตรประกอบวิชาชีพครู รวมทั้งผู้จบปริญญาโทและเอกด้วยต้องมาเรียนเพื่อรับใบประกอบวิชาชีพครูเช่นกัน จึงจะมีสิทธิ์เป็นครู

ที่แตกต่างจากที่อื่นคือ ยังมีโรงเรียนเตรียมฝึกหัดครู 4 แห่งทั่วประเทศ ผมไปดูที่เมือง Kreuglingen ที่โรงเรียน Pedagogische Matrikulationsschule Kreuglingen เดิมเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูระดับประถมศึกษาขององค์กรทางศาสนา เมื่อรัฐยึดมาเป็นของรัฐ โรงเรียนฝึกหัดครูนี้ก็ยังอยู่และเปลี่ยนเป็นเตรียมฝึกหัดครู หลักสูตร 4 ปี รับผู้จบมัธยมต้น หลักสูตรค่อนข้างเข้ม ผู้เรียนจบหลักสูตร 4 ปี สามารถเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยและเข้าเรียนชั้นปีที่ 2 ใน University of Education ได้ นักเรียนเตรียมฝึกหัดครูต้องไปฝึกที่โรงเรียนประถมศึกษาในอังกฤษ 2 สัปดาห์ และฝึกที่โรงเรียนที่พูดภาษาฝรั่งเศส 2 สัปดาห์ (เพราะอยู่ในเขตที่พูดภาษาเยอรมัน) ดังนั้น นักศึกษาครูเหล่านี้จึงสามารถสื่อสารได้ 3 ภาษา คือ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ เป็นอย่างน้อย

7. การสอนสิ่งแวดล้อมที่เมือง Thurgau มีป่าของเมืองเป็นป่าสงวนอยู่ในความดูแลของจังหวัด มีศูนย์สำหรับใช้เป็นทำงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และห้องเรียนสำหรับผู้สนใจศึกษาธรรมชาติด้วย ผมและคณะขอดูการสอนเรื่อง Human and Environment กับนักศึกษาครูปีที่ 3 ที่ป่าแห่งนี้อากาศค่อนข้างหนาว ไครมาสาย Prof. Dr.Helfenberger ให้ไปชนพื้นจากข้างนอกมากองสะสมไว้สำหรับเตาไฟในห้องเรียน การสอนเริ่มต้นด้วยการนำนักศึกษาเข้าป่า ให้นักศึกษา

1 คน ติดบล็อกแขนแดงสมมติว่าเป็นหมาป่าที่เหลือเป็นกระต่าย แล้วใช้เวลาไล่ตะแคง 5 นาที จึงกลับมาที่เดิมใครถูกหมาป่าแตะก็สรุปว่าถูกจับกินแล้วเพิ่มเป็นหมาป่า 2 ตัว แล้วดูว่ากระต่ายถูกจับกินเพิ่มไปอีกกี่ตัวบทเรียนก็คือว่า ถ้าผู้ล่ามากผู้ถูกล่าก็อาจจะสูญพันธุ์ คำถามก็คือ ความสมดุลระหว่างผู้ล่ากับผู้ถูกล่าอยู่ตรงไหน สรุปก็คือมนุษย์เป็นผู้ล่าชั้นยอด จนทำให้พืชและสัตว์หลายชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว เสร็จสิ้นให้นักศึกษาเก็บวัตถุ เช่น ใบไม้ ลูกไม้ และอื่นๆ มากองรวมกันแยกเป็นประเภท และต้องอธิบายได้ว่าสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง สำหรับชาวสวิสทุกสิ่งทุกอย่างใช้ประโยชน์ได้ เพียงแต่ต้องค้นหาวิธีการเท่านั้น

8. หน่วยงานแนะแนว จังหวัด Thurgau มีหน่วยงานแนะแนวของรัฐ ที่ใครๆ ก็ใช้บริการได้ตั้งแต่ปัญหาเด็กเกเร จนกระทั่งผัวเมียหย่ากันก็ปรึกษาได้ แต่ฟังเสียงคนทั่วไปว่าหน่วยงานนี้ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบมาก เพราะช่วยให้การหย่าเกิดขึ้นง่าย แต่ที่อยากจะกล่าวถึงคือ เด็กระดับมัธยมต้นเริ่มจะมีปัญหา ครูใหญ่มีสิทธิ์ร้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานแนะแนวได้ โดยนักจิตวิทยาจะนำเด็กที่มีปัญหาไปอบรม เช่น เด็กเกเรจะนำไปที่ศูนย์ป่าไม้ให้เด็กออกแรงเลื่อยไม้ซุงเป็นท่อนๆ ละ 50 เซนต์ แล้วผ่าออกเป็นฟืนเพื่อขายให้ชาวเมืองใช้ในเตาผิง เขาบอกว่าเด็กที่ผ่านการเลื่อยไม้ผ่าฟืนแล้ว จะกลับเข้าเรียนปกติและไม่กลับมาเลื่อยไม้ผ่าฟืนอีก

9. การเรียนการสอนในระดับมัธยมต้นจะมีวิชาเกี่ยวกับอาชีพมาก เช่น ช่างโลหะ ช่างกลึง ช่างไม้ดนตรี ช่างปั้น ฯลฯ เขาบอกว่าเด็กระดับมัธยมต้น เป็นวัยที่พยายามเป็นตัวของตัวเองอยากค้นพบตัวเองจึงมีวิชาให้เลือกเรียนหลายวิชา

ที่เป็นวิชาชีพ ครูจะให้เด็กได้คิดและออกแบบงานของตนเองจากตัวอย่างเก่าและตำราเรียน ทำให้เด็กมีโอกาสออกแรงมาก ลดความก้าวร้าวลงได้มาก เมื่อเข้าสู่ระดับมัธยมปลาย เด็กสวิส 70% เลือกเรียนสายอาชีพ ตามระบบ Dual System คือเรียนที่โรงเรียน 2-3 วัน เรียนและฝึกงานที่โรงงานหรือบริษัท 2-3 วัน แล้วแต่สาขาวิชา ระหว่างที่เรียนกับโรงงานหรือบริษัทเด็กจะได้รับเบี้ยเลี้ยงด้วย เด็กจึงพึ่งพ่อก่อน้อยลง เมื่อเรียนจบก็เข้าทำงานกับบริษัทได้ หรือจะประกอบอาชีพอิสระก็ได้ หรือเข้าเรียนต่อใน University of Applied Science ก็ได้ บริษัท กระทรวงศึกษาธิการ และสมาคมวิชาชีพร่วมกันประเมินและออกใบรับรองฝีมือให้เด็ก จึงนับว่าสวิสผลิตแรงงานฝีมือระดับโลกได้ดี แท้จริงเด็กมัธยมต้นมีสิทธิ์ขอเข้าไปศึกษางานกับโรงงานและบริษัทได้ 1 สัปดาห์ เพื่อเรียนรู้งานและเลือกอาชีพ เจ้าหน้าที่บริษัทจะไปสอนเด็กเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ ที่โรงเรียน เด็กสวิสจะเลือกก่อนว่าจะประกอบอาชีพใดจึงเลือกเรียนไปตามนั้น ไม่ใช่เรียนเอาปริญญาก่อน แล้วเลือกอาชีพที่ไม่ตรงกับที่เรียนมาในภายหลัง บริการแนะแนวการศึกษาของสวิสค่อนข้างดี คนสวิสว่างงานน้อย ระบบ Dual System สวิสพร้อมจะขยายให้ประเทศอื่นรับไปปฏิบัติ ประเทศไทยควรขอความร่วมมือโดยผ่านทางสถานเอกอัครราชทูตสวิสประจำประเทศไทย

10. ระบบการศึกษาของสวิสอนุญาตให้เด็กจะเข้าโรงเรียนและออกจากโรงเรียนเมื่อใดก็ได้การเรียนวิชาเพิ่มหรือการเรียนวิชาทดแทนให้จบหลักสูตรทำได้สะดวก นอกจากการเรียนในระบบแล้ว ยังมีระบบการศึกษาต่อเนื่องที่เด็กสามารถทำงานด้วยและเรียนด้วย จนถึงระดับปริญญาโทและเอก การเข้าเรียนมหาวิทยาลัย

กำหนดเพียงคุณสมบัติว่าต้องเรียนอะไรมาบ้าง แต่ต้องมีการสอบเพื่อเข้าเรียนตามจำนวนที่ว่าง ปัจจุบันจะรับได้เพื่อรักษาคุณภาพ ถ้าเด็กสอบเข้ามหาวิทยาลัยด้านการศึกษาไม่ได้เพราะรับจำกัด เด็กจะได้รับการแนะนำให้ไปเรียนต่อวิชาอื่น เช่น เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา สังคมศาสตร์ ฯลฯ แล้วจึงมาสมัครเรียน ครูใหม่เมื่อจบปริญญาตรี-โทแล้วสายการเรียนทุกสายไม่มีทางตัน ต่อกันได้ถึงระดับปริญญาเอก บริษัท และโรงงานจะรับวุฒิปริญญาเอกไว้ในหน่วยงานวิจัยมาก เพราะต้องการผลิตสิ่งใหม่มาสู่ตลาดโลก ผู้จบปริญญาเอกเข้าสู่ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมมากกว่าเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยสวิส ส่วนมหาวิทยาลัยต่างชาติมีน้อย

11. ภาษาต่างประเทศ เนื่องจากสวิสประกอบด้วยชน 4 เผ่า ได้แก่ เยอรมันมากที่สุด รองลงมาคือ ฝรั่งเศส อิตาลี และโรมานช์หรือโรมัน ดังนั้นเด็กที่เกิดในเขตพูดภาษาเยอรมันต้องเรียนภาษาเยอรมันและอังกฤษ และเลือกภาษาฝรั่งเศส อิตาลี หรือโรมันอีก 1 ภาษา การเรียนภาษาในสวิสไม่เพียงแต่สอนอ่านออก เขียนได้ และวิธีอ่านตำราประเภทต่างๆ เท่านั้น เด็กยังได้รับการสอนเป็นการปลูกฝังนิสัยที่พึงประสงค์ของประเทศอีกด้วย เช่น หนังสือเรียนระดับประถมของเด็กสวิสจะพูดถึงว่า สวิสเป็นประเทศเล็กไม่มีทางออกทะเล ทรัพยากรก็มีแต่ภูเขาและก้อนหิน เพื่อความอยู่รอดคนสวิสต้องขยันขันแข็ง คิดค้น เป็นช่างฝีมือและประดิษฐ์ คิดค้น นวัตกรรมใหม่ๆ มาสู่ตลาดโลก เป็นต้น ทำให้เด็กเข้าใจตั้งแต่แรกเข้าเรียนว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร ไม่คิดจะขายทรัพยากรธรรมชาติกินเพียงประการเดียว เพราะไม่มีของเก่าจะขายแต่อุตสาหกรรมโรงแรงแลและการท่องเที่ยวของสวิสค่อนข้างดี การคมนาคมดีแต่ค่าครองชีพแพงระดับยอดของโลก

ประเทศญี่ปุ่น

การไปศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาในประเทศญี่ปุ่น คณะของผมไปศึกษาที่นคร Kyoto เมืองหลวงเก่า โดยผู้วางแผนการศึกษาดูงานให้คือ Assoc. Prof. Naomassa Sasaki, Kyoto University of Education ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเอกชน ทำการผลิตครูมา 100 กว่าปีแล้ว ท่านผู้นี้เคยมาประจำที่กระทรวงศึกษาธิการของไทยตามโครงการความช่วยเหลือ JICA เป็นเวลาปีกว่า จึงพูดไทยได้พอสมควร ส่วนผู้ที่นำคณะดูงานเข้าร้านอาหาร และอื่นๆ คือ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์นายเกษมสันต์ รัตนภาคไชยกุลที่กำลังเรียนอยู่ที่นี่ และนักศึกษาแลกเปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม อีก 5 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 1 คน และมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์อีก 1 คน จึงทำให้การสื่อสารกับเจ้าภาพค่อนข้างสะดวก แต่เจ้าภาพก็จัดคนที่พูดภาษาอังกฤษได้ดีมาต้อนรับพร้อมแจกเอกสารภาษาอังกฤษเท่าที่มีให้ด้วย จึงได้ข้อมูลและข้อคิดหลายประการดังนี้

1. ในสมัยเมจิ ก่อนที่จะย้ายราชสำนักจากเกียวโตไปโตเกียวพระมหาจักรพรรดิได้ประกาศให้คนญี่ปุ่นไปแสวงหาความรู้ทั่วทุกมุมโลกมาพัฒนาประเทศ ให้ละทิ้งประเพณีอันชั่วร้ายในอดีต และชาวญี่ปุ่นถือปฏิบัติมาจนกระทั่งทุกวันนี้

2. ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นคล้ายกับระบบการศึกษาของสวิตเซอร์แลนด์ คือ กระจายอำนาจ การจัดการศึกษา รัฐบาลกลาง จังหวัด เทศบาล องค์การศาสนา และเอกชนมีสิทธิจัดบริการการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนกระทั่งมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาล

ทำหน้าที่ด้านหลักสูตรวิชาการและมาตรฐาน บทเรียนการอ่านออกเขียนได้จะมีสาระเกี่ยวกับการพัฒนาคนญี่ปุ่นด้วย เช่น ญี่ปุ่นเป็นประเทศอยู่กลางทะเล ประกอบไปด้วยเกาะมีทรัพยากรธรรมชาติน้อย เกิดแผ่นดินไหว มีภูเขาไฟมาก คนญี่ปุ่นจะอยู่รอดได้จึงต้องขยันขันแข็ง เป็นต้น

3. ญี่ปุ่นมีศาสนาหลักคือชินโตมีศาลเจ้า มีวัดพุทธ และมีคนนับถือคริสต์ศาสนาจำนวนหนึ่ง เด็กแรกเกิดพ่อแม่จะนำไปขอพรที่ศาลเจ้า การแต่งงานนิยมแบบตะวันตก ตายจึงเก็บกระดูกไว้ที่วัด ค่าเช่าจะเป็นรายได้ของวัด วัดเป็นของเอกชน ทำธุรกิจได้ เช่น จัดตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยได้ มหาวิทยาลัยประเภทนี้ค่าใช้จ่ายไม่แพง มีบริการวิชาการแก่ชุมชน โดยเทศบาลออกค่าวิทยากรให้เป็นการให้ความรู้ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยด้วย ถ้าเก็บค่าเข้าฟังหรือชมก็เบิกค่าวิทยากรจากเทศบาลไม่ได้

4. วันเสาร์-อาทิตย์ ผู้ปกครองจะนำเด็กประถม และมีಯไปเยี่ยมชมสถานที่สำคัญต่างๆ เพื่อศึกษาประวัติและส่งเสริมความรักชาติ เด็กต้องเขียนรายงานส่งครู เจ้าหน้าที่ประจำสถานที่ทางประวัติศาสตร์ หรือวัดเช่นนี้มักจะเป็นผู้สูงอายุ เป็นการหางานอดิเรกให้ผู้สูงอายุทำ เพราะประชากรสูงอายุของญี่ปุ่นมีมาก

5. ผู้ปกครองมีสิทธิเข้าสังเกตการสอนลูกของตนที่เรียนระดับการศึกษาภาคบังคับได้ ครูจึงต้องเตรียมการสอนเป็นอย่างดี และมองเห็นว่าเป็นการประชาสัมพันธ์โรงเรียน เมื่อสงสัยอะไรก็สามารถถามครูได้ การเข้าชมการสอนต้องแจ้งโรงเรียนให้ทราบล่วงหน้า

6. การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ บางโรงเรียนจัดเป็นชั้นพิเศษ เด็กเข้าเรียนตาม

ระดับความรู้ เช่น ขั้นต้น ขั้นกลาง ขั้นสูง และขั้นก้าวหน้าโดยไม่จำกัดว่าเรียนชั้นปีเท่าใด เพราะเด็กบางคนเคยอยู่กับผู้ปกครองในต่างประเทศ และเรียนภาษาอังกฤษมามากแล้ว การสอนจะเน้นการมีส่วนร่วมของเด็กมาก เช่น การพูด ห้องเรียนภาษาอังกฤษ มีหนังสือภาษาอังกฤษมากมายไว้ที่ชั้นหลังห้องเรียน ครูผู้สอนมีทั้งชาวต่างประเทศและญี่ปุ่น

7. ห้องเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์เริ่มตั้งแต่ชั้นมัธยมต้น เด็กต้องปฏิบัติจริง ห้องเรียนมีอุปกรณ์ครบถ้วน ทั้งนี้รวมทั้งการบริหารครอบครัว การจัดการการเงินของครอบครัว การตรวจสอบราคาสินค้า เป็นต้น โรงเรียนญี่ปุ่นเน้นปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และครอบครัว ชนชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญของครอบครัวมาก เพราะเป็นฐานอันมั่นคงของสังคมญี่ปุ่นและวัฒนธรรมญี่ปุ่น

8. ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รักษาประเพณีไว้เหนียวแน่น และรับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เร็ว จึงก้าวหน้าไปมากกว่าหลายๆ ประเทศ สาวประเภท 2 ไม่มีให้เห็นตามที่สาธารณะ เพราะประชาชนต่อต้านมาก แต่จะแต่งตัวเป็นแต่ได้ เฉพาะอยู่ในบ้านตนเท่านั้น การใช้ความกดดันทางสังคมช่วยรักษาประเพณีไว้ได้มาก

9. การจัดการศึกษาของญี่ปุ่นคล้ายอเมริกาและไทย มีสายอาชีวศึกษา สายสามัญ และการศึกษาตามอัธยาศัย บริษัทญี่ปุ่นรับคนเข้าทำงานโดยให้ความสำคัญกับผู้สำเร็จสายอาชีวน้อย เพราะบริษัทจะฝึกเองใหม่ทั้งหมด โดยอ้างว่าเครื่องมือของโรงเรียนไม่ทันสมัยเท่ากับของบริษัท แต่จริงๆ แล้วดูไม่ต่างกันมากนัก แต่ที่บริษัทต้องการคือ ฝึกนิสัยการทำงานให้กับคนงานของตน

10. ญี่ปุ่นนำเทคโนโลยีมาใช้กับทุกอย่างในชีวิตประจำวัน เช่น ร้านการพนันที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือเรียกว่า ปาจิงโกะ มีให้เห็นโดยทั่วไปตามเมืองใหญ่เป็นการเล่นพนันแบบหยอดเหรียญเป็นส่วนมาก เขาคุยว่าช่วยลดงานตำรวจลงได้เยอะ ตั๋วรถเมล์ของเทศบาลนครเกียวโต ชื่อ 500 เยน ขึ้นได้ทั้งวันไม่จำกัดระยะทาง เฉพาะรถเมล์ของเทศบาลเท่านั้น ร้านเบะหมี่ก็ต้องเลือกอาหารโดยการหยอดเหรียญเข้าประจำที่ แล้วรอกแบบฟอร์มว่าจะเอาอะไรใส่บ้าง มากน้อย ปานกลางเสร็จแล้วเบะหมี่ที่สั่งจะมาตามสายพานพร้อมแบบฟอร์มของเรา ก็ดูสะดวกดี

11. คนญี่ปุ่นดูจะเคร่งเครียดต่อชีวิตการทำงานมาก เดินกันเร็วจะชนไหล่กันบ้างก็ไม่มีใครสนใจ เราเดินชมตลาดโดนเด็กวิ่งชนบ้างก็เป็นเรื่องปกติ ไม่เป็นเรื่องคอขาดบาดตายเหมือนในบางประเทศ จิตใจเขามุ่งมั่นทำงาน ไม่มีคำว่านักร้องหรือศักดิ์ศรีอะไรมาเกี่ยวข้องมากมาย อัตราคนฆ่าตัวตายจึงมีพอสมควร ผมขึ้นรถเมล์โดนชนบ้างก็เป็นเรื่องปกติ

12. การแนะนำเด็กให้รู้จักอาชีพต่างๆ ในสวิตเซอร์แลนด์เด็กมัธยมต้นมีสิทธิ์เข้าไปศึกษางานที่ตนสนใจในบริษัทได้ 1 สัปดาห์ แล้วเข้าสู่ Dual System เมื่อเรียนมัธยมปลาย แต่ที่ญี่ปุ่นมีสวนสาธารณะจัดตั้งโดยกลุ่มบริษัทเรียก KidZania มีงานจำลองกว่า 60 ชนิด ให้เด็กอายุ 3-15 ปี เข้าฝึกโดยเสียค่าใช้จ่ายไม่แพงนัก ผู้ปกครองนั่งรอที่หน้าสถานฝึก เช่น ฝึกเป็นคนทำขนม (ทำจริง) พนักงานดับเพลิง นักแสดง ตำรวจ นักบิน คนขับรถไฟ ฯลฯ สวนสาธารณะประเภทนี้มีในอินโดนีเซียด้วย และอาจจะนำเข้ามาสร้างในกรุงเทพมหานครเป็นลำดับต่อไป

13. สถาบันการฝึกหัดครูญี่ปุ่นคัดเลือกเด็กเก่งเข้าเรียนครูโดยรับแบบจำกัดจำนวน เน้นการเรียนจิตวิทยามาก ครูญี่ปุ่นเงินเดือนสูง ผลงานดี ได้รับความนิยม และเชื่อถือจากประชาชนมาก การศึกษาของญี่ปุ่นจึงพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ผู้ปกครอง และรัฐบาลให้ความสำคัญแก่การศึกษามาก เน้นการเรียนรู้ตลอดเวลา คนญี่ปุ่นที่เดินทางไปต่างประเทศมักจะรวบรวมความรู้ที่พบเห็น ส่งกลับไปยังสมาคมวิชาชีพของตนที่บ้านเป็นการเพิ่มพูนความรู้ได้มาก คนญี่ปุ่นที่มำทำธุรกิจต่างประเทศจะมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับคนในประเทศนั้นๆ เป็นอย่างดี จึงทำการค้าขายได้กำไรดีและเขาจะให้ความช่วยเหลือประเทศที่เขาเข้าไปค้าขายมากด้วย

14. ในนครเกียวโตและบริเวณโดยรอบ จะมีแปลงเกษตรสลับาอาคารสูง เขาใช้เทคโนโลยีการเกษตรมาก คนญี่ปุ่นชอบซื้อสินค้าเกษตรที่คนญี่ปุ่นผลิตเองมาก แม้จะแพงกว่าสินค้านำเข้า 2-3 เท่าตัวก็ตาม นับว่ามีความรักชาติสูงเอามากๆ แต่อดแปลกใจไม่ได้ที่บริษัทญี่ปุ่นผลิตส้วมอิเล็กทรอนิกส์ออกจำหน่ายทั่วโลก และมีตามโรงแรมหรู แต่ส้วมสาธารณะและตามร้านค้า

มักจะเป็นแบบนั่งยองๆ ไม่ใช่นั่งราบ ผมก็ไม่มีโอกาสถามเหตุผลของเขาว่าทำไมเป็นเช่นนั้น อาหารแบบญี่ปุ่นสำหรับชาวญี่ปุ่นทั่วไปราคาพอรับประทานได้ แต่อาหารแบบตะวันตกแพงมาก แบบจีนก็แพงมาก ท่านทราบไหมมันเทศเผาหัวหนึ่งราคาคิดเป็นเงินไทย 200 บาท ขายตามรถเข็น ผมเลยรอกกลับมาซื้อที่เมืองไทยดีกว่า 10 บาท เท่านั้น ผมก็รักชาติเหมือนกัน

ผมขอสรุปว่าเอกชนทั้งในสวิตเซอร์แลนด์ และญี่ปุ่น มีบทบาทในการจัดการศึกษามาก การกระจายอำนาจทางการศึกษา รัฐเอาใจใส่ต่อการศึกษาระดับมัธยม การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมมีศีลธรรมสูง ช่วยให้การศึกษาก้าวไปได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการบริหารงานแบบโปร่งใส และเสียสละของภาคการเมือง จึงเสริมความก้าวหน้ากันอย่างรวดเร็ว และผมขออุทิศบทความนี้ให้กับเพื่อนผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อนที่ชวนผมไปเที่ยวบ้านเขา คือ Dr.Jean Piaget และ Dr.Barbel Inhelder, Switzerland และ Prof.Dr.Toshio Yamamoto, Japan และขอเน้นว่าการศึกษากับสังคมจะแยกกันไม่ได้ สังคมดีการศึกษาก็ดีด้วย